

Arkæologisk undersøgelse Ålbæk Bro, Jystrup i perioden 14/8 til 20/8 2007

Af Klaus Sidenius Hvid.

SVM01145-2 Interesseområde 1 fra sydøst. Bemærk det fossile vandhul midt på feltet, der stadig er vandførende.

Rapport fra

Sydvestsjællands Museum
Storgade 17
4180 Sorø

Tlf. 57834063
e-mail: kontor@vestmuseum.dk
hjemmeside: www.vestmuseum.dk

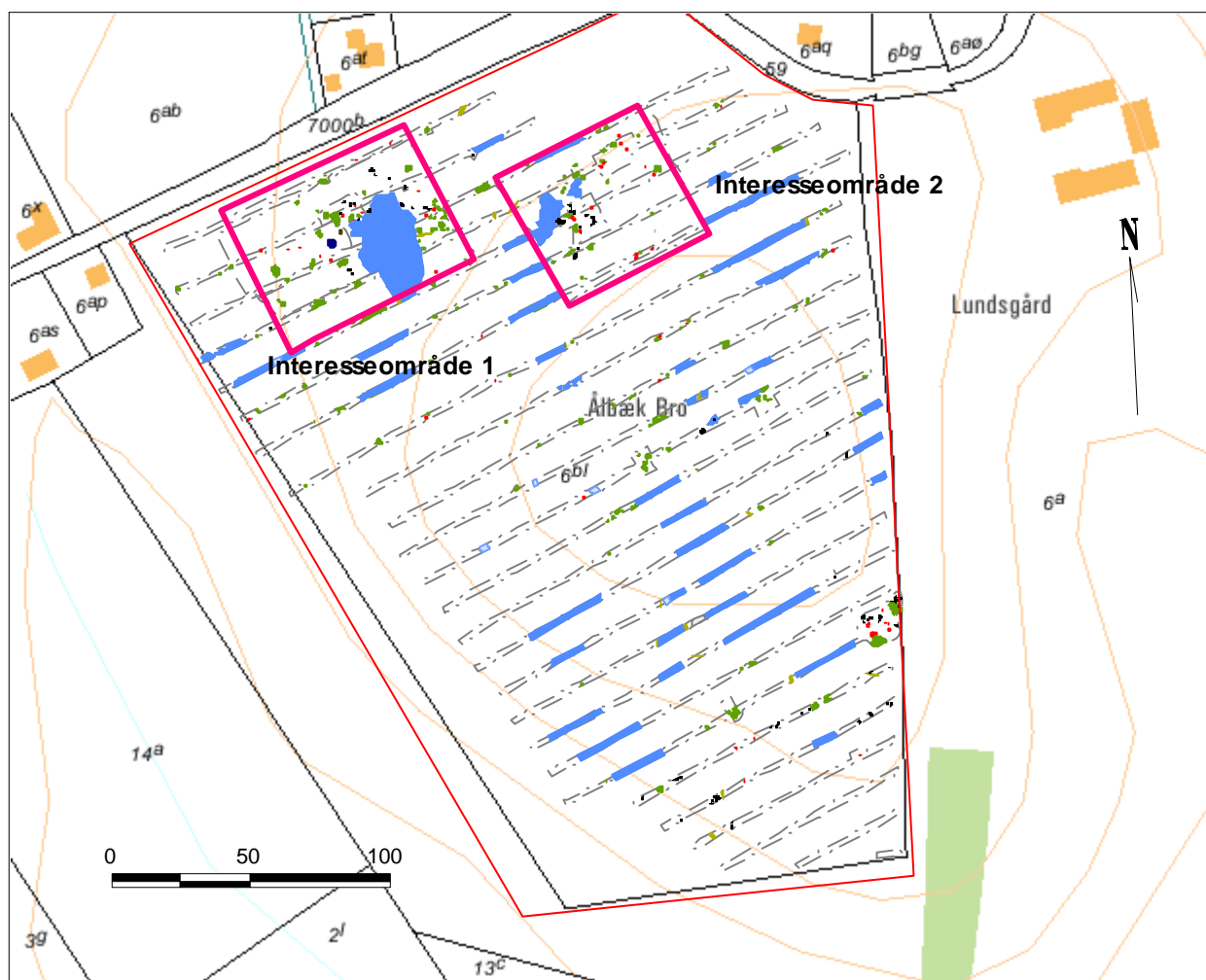
Indhold:

1. Indledning	3
2. Kulturhistorisk redegørelse	4
3. Landskabet.	10
4. Udgravningens data.....	11
5. Udgravningens metode.	12
6. Dataliste	12
7. Litteratur.....	12

1. Indledning

I efteråret 2007 og vinteren 2008 gennemførte Sydvestsjælland Museum udgravninger af en boplads fra yngre bronzealder ved Jystrup nord for Ringsted. De arkæologiske udgravninger gav et spændende indblik i bronzealderfolkets dagligdag, og er en vigtig brik i vores forståelse af livet omkring 1000 – 500 f.kr. i Vestsjælland.

Efter henvendelse fra bygherre Bonyt i henhold til museumslovens § 25 vedrørende skjulte fortidsminder på byggemodningsarealet, blev der af Sydvestsjælland Museum ultimo oktober – primo november 2007 foretaget en forundersøgelse af området (jf. forundersøgelsesrapport SVM01145-1 Ålbæk Bro Ø1). Ved forundersøgelsen blev der erkendt et antal stolpehuller og kogegruber fra en mindre boplads fra yngre bronzealder (1000 – 500 f.kr.). Bebyggelsesresterne var især koncentreret omkring to områder på den nordlige skråning af en større bakkekold, og disse to områder, benævnt **interesseområde 1** og **2**, blev udpeget af Sydvestsjælland Museum til videre arkæologisk undersøgelse (jf. Kort 1). Budget for undersøgelsen blev godkendt d. 29/11 2007 af Kulturarvsstyrelsen, og blev bekostet af bygherre. Den arkæologiske undersøgelse blev gennemført fra d. 14-28.januar 2008.

Kort 1. SVM01145-2. Hele undersøgelsesområdet med søgegrøfter og de to interesseområder markeret. Lyseblå konturer er våde lavninger. Baggrundskort: Topografisk matrikelkort pr. 1/3 2008. KMS©

2. Kulturhistorisk redegørelse

Begge interesseområder ligger forholdsvis tæt på hinanden på den nordlige skråning af en stor bakke og rummer bopladsspor fra yngre bronzealder i form af stolpehuller, kogestensgruber (jordovne), ildsteder og affaldsgruber med keramik og flintsager. Desværre var det ikke muligt at påvise sikre spor af huse i udgravningsfeltene, men den ret ringe dybde af mange af de registrerede anlæg og det tynde muldlag kunne tyde på, at mange af bopladssporene er pløjet bort ved senere tiders landbrugsdrift (jf. Kort 2 og 3). De få bevarede stolpehuller, vi har på pladsen, kan være rester af de bygninger og hegn, bronzealderbønderne har rejst.

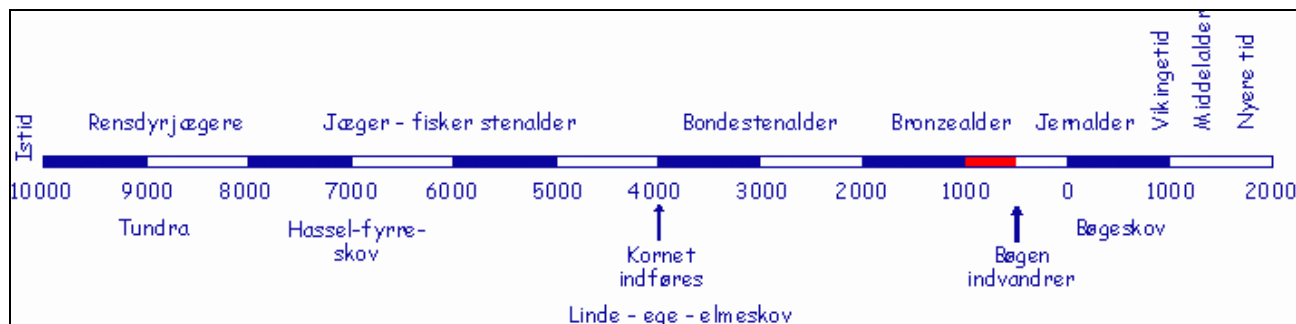
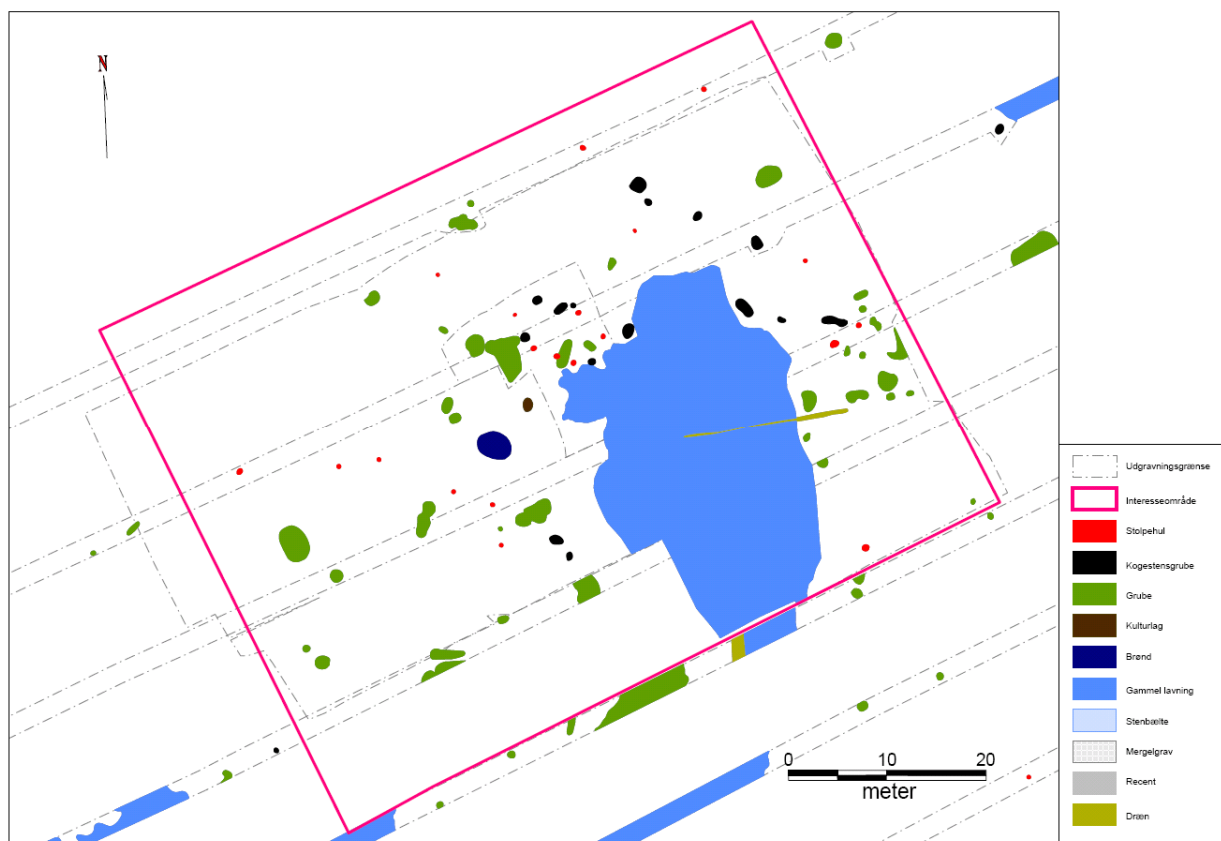
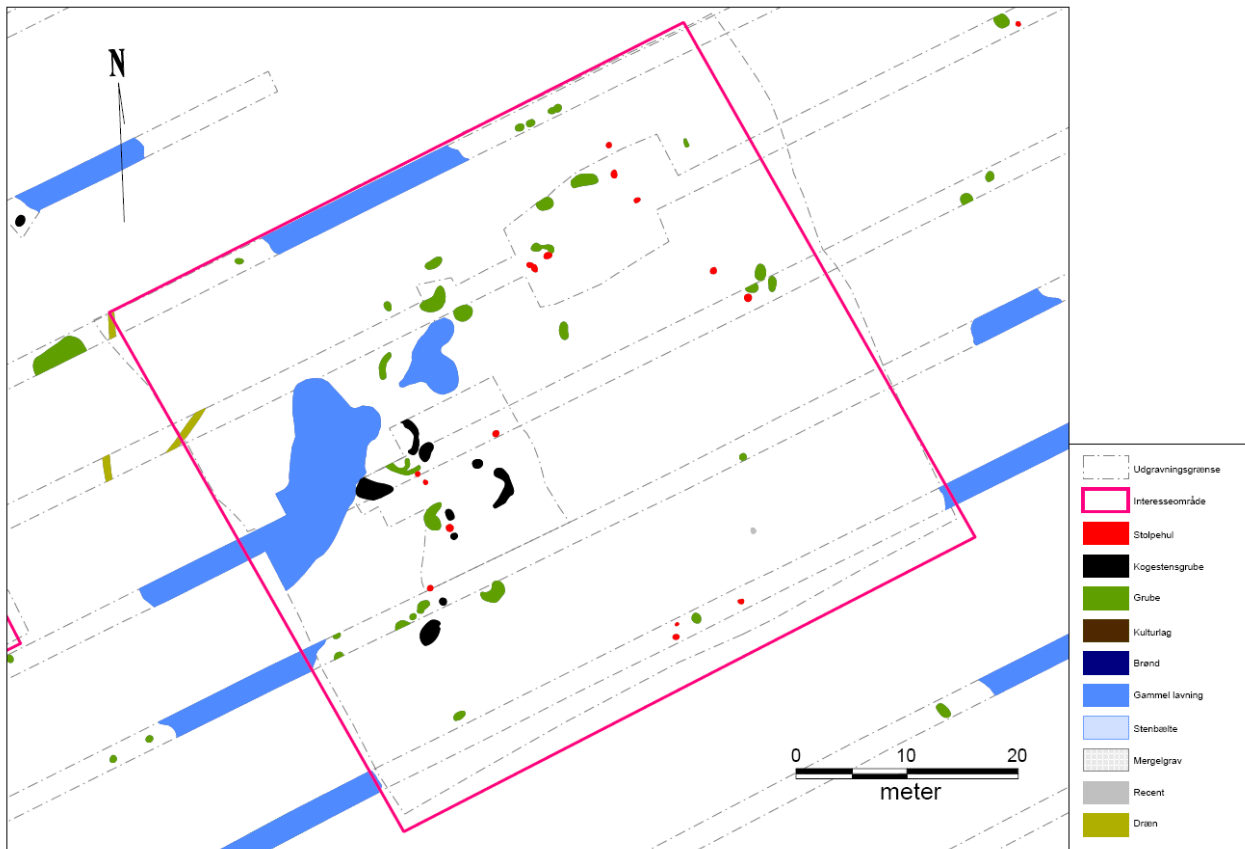

Fig. 1. Tidstavle: Yngre bronzealder (1000-500 f.kr.) er markeret med rødt.

Kort 2. SVM01145-2. Oversigt over anlæg og vådområder på interesseområde 1. Brønd (mørkeblå signatur), vandhuller (lyseblå signatur), gruber (grøn signatur), kogestensgruber (sort signatur) og stolpehuller (rød signatur).

Kort 3. SVM01145-2. Oversigt over anlæg og vådområder på interesseområde 2. Vandhuller (blå signatur), gruber (grøn signatur), kogestensgruber (sort signatur), stolpehuller (rød signatur)

Som det fremgår af Kort 1, er hele området omkring interesseområde 1 og 2 præget af en serie små vandhuller, og det er omkring to af dem, at bronzealderfolkene har valgt at slå sig ned. De fleste af især affalds- og kogegruberne ligger lige ved vandkanten, og vi må forestille os, at bopladsens beboere her har hentet vand til en række dagligdags gøremål, og at de her har kunnet høste rør til tækning af deres huse. Fund af dyrekogler og ildpåvirkede sten i vådområderne viser, at de også har været anvendt til bortskaffelse af affald fra bopladsen – en nem og hurtig måde at komme af med affald på, så der ikke blev tiltrukket skadedyr.

Vandet i de små søer på bopladsen har altså været forurenset af affald og har dermed ikke været brugt til drikkevand og madlavning, hvilket fundet af en brønd på Interesseområde 1 (A380) vidner om. Brønden er gravet direkte ned i den hårde ler uden afstivning af nogen art, og dette har tilsyneladende været nok til at stabilisere brønden (jf. fig. 2).

Fig. 2. Foto af profil gennem brønd A380 på interesseområde 1 (Foto: SVM)

Den hårde ler i området har også været meget anvendelig til fremstilling af keramik og lerklining til husene. Bopladsens beboere har kunnet opgrave leret på stedet, og vi har da også fundet flere sådanne lertagningsgruber inden for interesseområderne (jf. fig. 3). Fund af keramikskår, flintaffald fra redskabsfremstilling, brændte sten samt trækul i lertagningsgruberne viser, at de sekundært har været anvendt som affaldshuller.

*Fig.3. Foto af profil gennem lertagningsgrube A412. Gruben indeholdt keramikaffald (se fig. 4)
(Foto: SVM).*

Kogegruberne er især koncentreret ved kanten af vådområderne, hvor det har været muligt at kaste køkkenaffald, kogesten og bålrester direkte i vandhullet. Kogegruber eller jordovne, som de også kan kaldes, har fungeret på den måde, at man i et åbent ildsted først har opvarmet en mængde små og store granitsten. Derefter har man gravet en grube i jorden, hvor man har lagt f.eks. kød og rødder indpakket i blade. De varme sten fra ildstedet er efterfølgende lagt ned i gruben, og det hele er til sidst blevet dækket med jord, hvorved en god ovneffekt er blevet opnået. Flere af de mindre ildsteder på pladsen kan have været brugt til opvarmningen af kogestenene.

Det er endnu usikkert, hvordan keramikken brændes i denne periode af oldtiden, men nogle af ildstederne kan også have været brugt til brænding af keramik. Bronzealderkeramikken er ofte relativ dårligt brændt, og det kan netop tyde på, at den kun har været brændt i et åbent ildsted og ikke i en lukket mile eller ovnanlæg.

Keramik er en meget vigtig faktor i datering af f. eks. bopladser og grave. Ornamentik, brænding, former, rande og hanke ændrer sig gennem hele oldtiden, og keramikken fra hver forhistorisk periode har derfor karakteristika, der gør en datering mulig.

Det skårmateriale, der blev fundet på Ålbæk Bro, er både dårligt brændt og groft magret. Den dårlige keramik kvalitet kombineret med de kartyper, som skårmaterialet repræsenterer, placerer entydigt Ålbæk Bropladsens brugstid i yngre bronzealder.

Fig. 4. Keramikskår fra grube A412. Keramikens form, dårlige brænding og groftmagrede gods daterer pladsen til yngre bronzealder (Foto: SVM)

Som nævnt blev der fundet enkelte stolpehuller på Ålbæk Bro lokaliteten, men da mængden af dem er ret sparsom, har det ikke været muligt at udskille bopladsens huse. Oldtidens vigtigste bygningsmateriale var træ, og derfor er de mørkfarvede nedgravninger til de nu bortrånede stolper de eneste spor, vi i dag finder af oldtidens huse, hegn og andre konstruktioner. Som regel er husene anlagt lidt væk fra det område, hvor aktiviteter såsom madlavning, redskabsfremstilling og brug af åben ild har fundet sted, så sandsynligvis har langhusene på Ålbæk Bro ligget længere op af bakken mod syd. Rekonstruktion af hus fra yngre bronzealder (1000-500 f.kr.) kan ses nedenfor (fig.5).

Fig. 5. Rekonstruktion af langhus fra bronzealderen opført af Odense

Bys Museer (efter J. Jensen, 2002).

Knoglerester fra ko og svin fundet ved udgravningen viser, hvilke husdyr bronzealderbønderne har haft. Noget tyder på, at dyrene ikke har været på stald; i hvert fald har vi på Sjælland endnu ikke gjort fund af huse med stalde, båseskillerum e.lign., der kunne tyde på en egentlig opstaldning af bronzealderfolkets husdyr.

Udover at have levet af husdyrhold og kornavl vidner lokaliteten ved Ålbæk Bro også om et andet aspekt af bronzealderfolkets ernæringsgrundlag. Ved forundersøgelsen blev der i en mindre grube fundet et stykke forarbejdet kronhjortetak (jf. Fig.6). Vi kan ikke med sikkerhed sige, hvad dette falloslignende redskab har været anvendt til, men materialet viser, at Ålbæk Bros befolkning har drevet jagt på bl.a. kronvildt og på den måde har suppleret deres formentlig lidt ensformige kost.

Fig. 6. Redskab af kronhjortetak. Anvendelsen er usikker, men måske drejer det sig om et forarbejde til en trykstock – brugt ved flintsmedning.

Sammenfattende kan det konkluderes, at interesseområde **1** og **2** Ålbæk Bro hører til den samme bebyggelse fra yngre bronzealder (1000-500 f. kr). De 2 undersøgte arealer har været en del af et aktivitetsområde, hvor bronzealderbønderne har lavet mad og redskaber, gravet efter råmaterialer til keramik og lerklining og lavet andre dagligdags gøremål. Arbejdsområdet koncentrerer sig omkring to vandhuller, hvori man har smidt affaldet fra de aktiviteter, der er foregået ved deres bredder. Der er ikke fundet spor af selve beboelseshusene, der formentlig har ligget længere op af bakken.

Ålbæk Bro bopladsen er således blevet anlagt i en periode af vores forhistorie, hvor bronzen for alvor har vundet indpas i Danmark. Bronze er en legering af tin og kobber og er kommet til hertil

via handelskontakter fra Midt- og Vesteuropa, hvor den blev byttet for rav, skind, voks, honning og flint. Flint blev dog stadig brugt til almindelige dagligdags redskaber såsom skraber, knive, pilespidser og bor (jf. Fig. 7), da bronzen var dyr og derfor forbeholdt de ledende slægter, der styrede handelen og distributionen af varer. Bronze blev fortrinsvis anvendt til de prestigegenstande, f. eks. våben og smykker, der blev begravet sammen med afdøde fra de ledende slægter i de store gravhøje, der ses mange steder i landskabet i dag. I Østdanmark levede bronzealderfolket som bønder på små spredte bopladser med en til to gårde, mens man i denne periode i Jylland så småt begynder at finde sammen i regulære landsbysamfund.

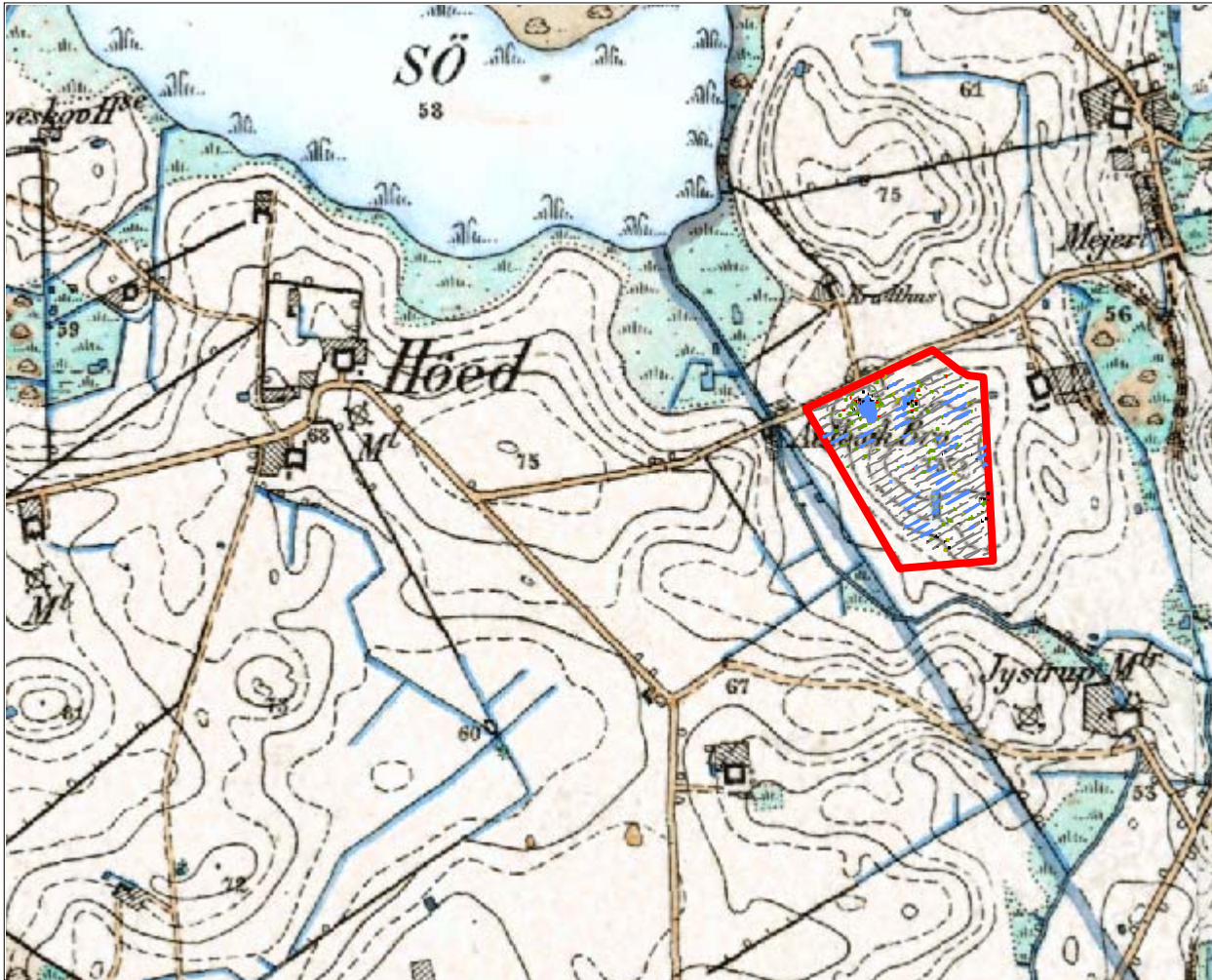
Der er indtil videre kun blevet undersøgt få bopladsspor fra yngre bronzealder i det sydvestsjællandske område, og derfor er Ålbæk Bro lokaliteten en vigtig brik i vores belysning og kortlægning af den forhistoriske bebyggelsesudvikling og -udbredelse i regionen.

Fig. 7. Flint fra mindre grube (A404) på Interesseområde 2, der også indeholdt keramik. Flint blev i bronzealderen stadig brugt til de fleste dagligdags redskaber. Til højre ses en grov flintskraber, der formentlig blev brugt som høvl eller til at rense skind med.

3. Landskabet.

De naturligt forekommende vand- eller mosehuller samt søens nærhed må have været med til at tiltrække de folk, som engang i yngre bronzealder anlagde den boplads, som aktivitetssporene på interesseområde 1-2 på Ålbæk Bro stammer fra.

Kort 4. SVM01145-2. Sagsarealets omgivelser ca. 1900 e.Kr. Bemærk de mange vådområder samt sagsarealets beliggenhed nær de våde enge langs bredden af Valsø lille Sø. Baggrundskort: Højkantskort 1:20.000.

Der er i området omkring Jystrup kun foretaget få større arkæologiske undersøgelser, og derfor er denne undersøgelse en af de første af sin art. Området har med sin topografi et stort arkæologisk potentiale, idet højdedrag, velegnet til beboelse, veksler mellem lavere liggende vådområder, der i mange tilfælde har været del af et større sejlbart vandsystem. Der er i umiddelbar nærhed af lokaliteten registreret fund fra alle oldtidsperioder og middelalder, heriblandt spor af bopladser fra ældre stenalder (040209-33), lerkarofre fra yngre stenalder (040209-16) og en løsfunden mønt slået under Christopher d. 2 (1276-1332), der var søn af Erik Glipping (040209-17). De mange fund i nærheden betyder, at området udenom Ålbæk Bro lokaliteten uden tvivl gemmer på flere vigtige arkæologiske lokaliteter, og at det derfor er vigtigt, at der foretages arkæologiske forundersøgelser og eventuelle udgravninger ved kommende jordarbejder i området.

4. Udgravningens data

I forbindelse med forundersøgelsen foretaget fra d. 25. oktober til d. 8. november 2007 blev der anlagt 26 søgegrøfter, der i alt udgjorde 9.700 m² udover sagsarealet på 63.000 m². Dette svarede til en dækningsgrad på ca. 15 %. Der blev efter forundersøgelsen udpeget to interesseområder : Interesseområde 1 på 4.079 m² og interesseområde 2 på 3062 m².

Ved forundersøgelsen blev der i alt registreret : 50 stolpehuller, 135 gruber, 54 kogegruber samt 2 lavninger.

Ved selve undersøgelsen der varede fra d. 14. – d. 28. januar 2008 blev der i de to interesseområder i alt afrømmet ca. 7.000 m². Tilsammen rummede interesseområderne 11 stolpehuller, 33 gruber, 10 kogestensgruber samt rester af et kulturlag.

5. Udgravningens metode.

Begge interesseområder blev afsat med landmålerstokke ved udmåling med målebånd i forhold til søgegrøfterne fra forundersøgelsen. Herefter blev mulden afrømmet med gravemaskine påmonteret en to meter bred planérskovl. Alle fremkomne anlæg (nedgravninger i råjorden) som stolpehuller, gruber og andre strukturer (lavninger, vådområder osv.) blev ridset ind og markeret med pinde for at lette den efterfølgende registrering. I interesseområderne blev der manuelt udlagt målesystem vha. Pythagoras, og herefter blev både anlæg og større strukturer tegnet på vandfast A3-folie i målestok 1:100. Efter endt fladetegning blev alle anlæg snittet og tegnet i målestok 1:20, og anlæggenes karakter, fyld og eventuelle funktion blev beskrevet. De største gruber blev snittet med gravemaskinen (hvilket overflødiggjorde brugen af minigraver her), og anlæg af meget ringe dybde blev ikke profiltegnet men kun beskrevet. Fund fra gruberne blev løbende sorteret efter anlæg og tildelt genstandsnummer (X-nr.) efter materiale. Der blev taget fotos af de største og mest markante anlæg på pladsen, dvs. gruberne og brønden. Da de fossile vådområder var vigtige for vores tolkning af pladsen, var vi omhyggelige med at registrere deres dimensioner, og vi lod også maskinen foretage snit i gennem vådbundslagene for at klarlægge deres dybde, karakter og eventuelle indhold.

6. Dataliste

Denne rapport dækker over udgravningen af SVM01145-1 og -2. Alle oldsager, originaldokumentation, fotos og tegninger opbevares på Sydvestsjælland Museum, Storgade 17, DK-4180 Sorø.

7. Litteratur.

Draiby, B. 1984 - Fragtrup – en boplads fra yngre bronzealder i Vesthimmerland, Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1984. s 127ff.

Jensen, J. 2002 - Danmarks Oldtid. Bd. 2. Bronzealder 2000-500 f.Kr. Gyldendal.

Jensen, J.1979 - Bronzealderen bd. 1. Danmarkshistorien. Sesam

- - Bronzealderen bd. 2. Danmarkshistorien. Sesam.